

De kruiswegstaties van de Rooms Katholieke kerk St. Petrusbanden te Roelofarendsveen kunnen acht en dertig jaar na de sloop van deze kerk van dichtbij in ons Historisch Centrum worden bekeken. De veertien kunstwerken van twee meter veertig hoog en drie meter zeventig lang zullen maandelijks wisselend worden tentoongesteld. Een aanrader om iedere maand het Historisch Centrum te bezoeken. (En u weet het: een donateur mag het Historisch Centrum gratis bezoeken.)

De staties kennen een geschiedenis van ontstaan, omzwervingen en uiteindelijke redding. U vindt de historie hieronder.

DE KRUISWEGSTATIES VAN ST. PETRUSBANDEN

Een brief uit België

In het begin van januari 1892 ontvangt pastoor A.L. van Rijn van de parochie St. Petrus Banden te Roelofarendsveen post van een pastoor uit Meeswijk, een plaatsje in Belgisch Limburg. De brief blijkt afkomstig te zijn van een oud-inwoner van Roelofarendsveen, Jacob Hoogenboom. Jacob is geboren op 21 december 1847 als zoon van Willem Hoogenboom en Apolonia Bontje. Vader Willem is op jonge leeftijd overleden; moeder Apolonia trouwt dan met de uit Mijdrecht afkomstige Willem Schimmel.

Jacobus vat al op jonge leeftijd het plan op om priester te worden, maar zijn stiefvader kan zijn hulp maar moeilijk missen. Uiteindelijk mag hij als hij ruim achttien jaar oud is met een priesterstudie beginnen. Op 1 oktober 1866 vertrekt hij voor een lagere studie naar Weert; de hogere studies volgt hij in Leuven en Luik, in welke laatste plaats hij op 10 juni 1879 tot priester gewijd wordt en een aanstelling als kapelaan te Coursel in België krijgt.

Op 10 juli daaropvolgend vertrekt zijn vier jaar oudere zus Marijtje Hoogenboom (geboren op 5 maart 1843) vanuit Roelofarendsveen naar Coursel om haar broer als zijn huishoudster bij te staan; een taak die zij verricht tot haar dood in juli 1894 te Vliermaal-Roodt.

Jacobus Hoogenboom voelt zich tijdens zijn priesterambt in België thuis en laat zich naturaliseren tot Belg. In 1883 wordt hij kapelaan te Neeroeteren om in 1888 'bevorderd te worden' tot pastoor te Meeswijk. In 1893 stapt hij over naar Vliermaal-Roodt, waar hij tot 1928 zal blijven. Na een priesterschap van bijna vijftig jaar gaat hij als pastoor in ruste wonen in het Sint Antoniusgesticht te Peer, alwaar hij anderhalf jaar later in 1930 op 83-jarige leeftijd zijn laatste adem uitblaast.

Een onverwachte erfenis

In de brief die pastoor Jacobus Hoogenboom op 31 december 1891 vanuit het Belgische Meeswijk aan pastoor A.L. van Rijn schrijft, vertelt

hij dat zijn op 6 november 1891 in Roelofarendsveen overleden oudste zus Petronella een testament heeft nagelaten. Petronella (geboren op 22 augustus 1840) is in 1861 gehuwd met Willem Elstgeest, de weduwnaar van Johanna Klein. Willem is op 20 september 1887 overleden en hun huwelijk is kinderloos gebleven. Volgens het testament, dat door Petronella en haar eerste man is opgemaakt, wordt aan de Zusterschool te Roelofarendsveen een som van duizend gulden geschonken, waarvoor dan vijf jaar lang jaarlijks twaalf heilige missen voor de zielenrust van Willem Elstgeest, zijn eerste vrouw Johanna Klein, Petronella Hoogenboom en zijn overleden familieleden moeten worden gelezen. Hij vraagt nog meer: aan de kerk van Roelofarendsveen moet een nieuwe kruisweg geschonken worden, *een mooie, geen papieren prenten! Er mag op geen honderd gulden of wat gezien worden, hij moet goed zijn. Daar moet voor gedaan worden: vijf jaar lang elk jaar op de laatste Zondag van iedere maand een H. Mis als bovenstaand – en de kruisweg moet dadelijk gekocht worden.*

Het uiteindelijke bedrag voor de kruisweg wordt gesteld op vijftienhonderd gulden, *maar*, vervolgt pastoor Hoogenboom in zijn brief, *het kerkbestuur is niet gehouden een kruisweg te kopen die juist zoveel kost, het staat het kerkbestuur vrij uit hunne fondsen er meer bij te voegen en er alzo een te kopen die meer kost.*

Tot slot is de brief getekend met: *De groeten van mijne zuster, J. Hoogenboom, Pastoor.*

Op 5 februari 1892 volgt er weer een brief waarin pastoor Hoogenboom laat weten dat, *wat de aankoop van een kruisweg aangaat, daarvan dacht ik mij geen tijd te kunnen bepalen, dat laat ik aan u over, gij weet het verlangen van mijn zuster en ik ben verzekerd dat gij met die zaak niet langer zult wachten als nodig is.*

Wat is een kruisweg eigenlijk?

Een kruisweg is in de rooms katholieke kerk een devotie-oefening ter overweging van het lijden en sterven van Jezus in veertien afbeeldingen. De gelovigen trekken hierbij al biddende langs de veertien voorstellingen van het lijden, die staties genoemd worden. Deze voorstellingen zijn deels ontleend aan het lijdensverhaal in de evangeliën, deels aan de traditie van de zo genoemde Via Dolorosa, de route die de pelgrims in Jeruzalem lopen.

De meeste katholieke kerken zijn van oudsher nog in het bezit van een kruisweg. In de kerk van Jacobus de Meerdere te Oude Wetering is pas geleden zelfs nog een nieuwe kruisweg ingewijd door pastoor W. Broeders. Deze is met behulp van een groepje parochianen gemaakt door de kunstenaar Clara Odijk.

Jan Dunselman komt in beeld

Het kerkbestuur gaat vervolgens op zoek naar een kunstschilder die deze

opdracht wil aannemen en komt via A. C. Bleijs, de architect die de van 1884 tot 1887 te Amsterdam gebouwde Nicolaaskerk heeft ontworpen, in contact met de schilder Jan Dunselman, die op dat moment in dezelfde Nicolaaskerk aan het werk is. Architect Bleijs is in 1891 door het kerkbestuur van Petrus Banden in de arm genomen om, wegens verregaande bouwvalligheid van de kerktoren, een nieuwe torenspits op de kerk te plaatsen en tegelijkertijd enige noodzakelijke restauraties in en aan het kerkgebouw te begeleiden.

Jan Dunselman is geboren op 5 augustus 1863 te Den Helder als zoon van Johannes Dunselman, van beroep banketbakker, en Anna Catharina Hoogenbosch. Jan volgt na de lagere school een opleiding aan het Tekeninstituut in zijn geboorteplaats. Al op 16-jarige leeftijd krijgt hij opdracht om boven het altaar van de Petrus en Pauluskerk in Den Helder

*De schildersploeg van Jan Dunselman. Hij staat in het midden met links van hem vermoedelijk zijn broer Kees. Op de ton zit Andries van Hameren. De namen van de andere mannen zijn ons niet bekend. Volgens het persoonsregister van de gemeente waren de decoratieschilders Adrianus Bernardus van der Pluijm (13-3-1878 te Haarlem) en Johannes Baptistus Mulder (8-3-1878 te Den Helder) van 16 december 1899 tot 19 juni 1900 respectievelijk van 21 mei 1900 tot 6 mei 1901 bij timmerman/metselaar Martinus Wilhelmus Lemmers in de kost. Het is aannemelijk dat zij op de foto staan. Evenals Hendrik Winnubst.
Foto: J. van Hameren*

een passende scène voor een stad aan het water te schilderen. Het wordt een afbeelding van Christus, die Petrus oproept om hem te volgen ('Ik zal mensenvissers van u maken'). Als hij 17 jaar is, schildert hij een kruisweg voor de kerk van Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen, ook in Den Helder, met als voorbeeld prenten van de Oostenrijkse schilder Joseph Fürich. Van 1881-1883 is Jan ingeschreven bij de Antwerpse Academie. Hij krijgt daar les van Charles Verlat die werkt in de zogenaamde romantisch-realistische stijl. Terug in Nederland neemt Dunselman deel aan de eerste wedstrijd voor de Prix de Rome van de Rijksacademie te Amsterdam en wint een studiereis door Spanje en Italië. Hierna vestigt hij zich te Amsterdam aan de Willemsparkweg, weer later verplaatst hij zijn atelier naar Watergraafsmeer. Op 1 mei 1894 trouwt hij in Den Bosch met Maria Laurentia Blom, geboren op 27 oktober 1879 eveneens te Den Bosch. Zijn werkterrein beslaat vooral Noord- en Zuid-Holland. Hij krijgt opdrachten voor het schilderen van kunstwerken in de kerken van Leidschendam en Voorhout.

Nadat hij de opdracht voor de kerk van Roelofarendsveen heeft afgewerkt, maakt hij nog kruiswegstaties voor onder andere de katholieke kerken in Spierdijk en Schiedam. Intussen is hij ook nog steeds aan het werk in de Nicolaaskerk te Amsterdam, waarin hij met tussenpozen bijna veertig jaar heeft gewerkt.

Terug naar het begin: Jan Dunselman neemt de opdracht aan

De kruiswegstaties in de Amsterdamse Nicolaaskerk schildert Jan Dunselman van 1891 tot 1898; bijna tegelijkertijd werkt hij aan de staties voor de Veense kerk.

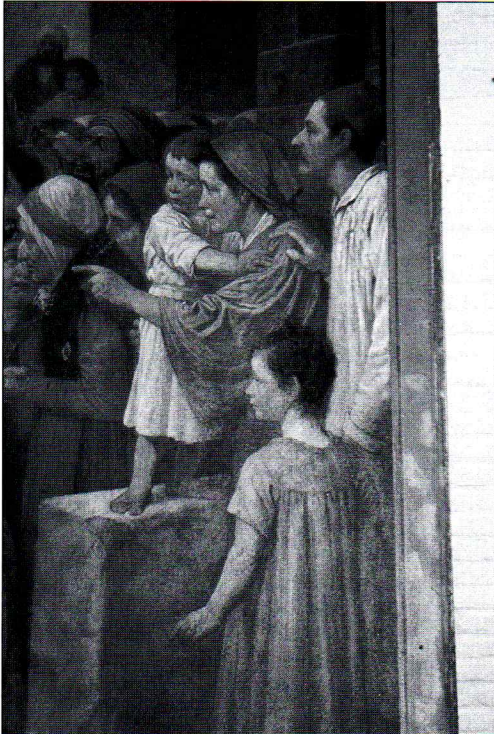
De kunstenaar heeft een aparte manier van werken. Hij schildert op de achterzijde van drie millimeter dik linoleum, een toen en nu nog steeds populaire vloerbedekking, die gemaakt is van jute met daaroverheen een laag kurk in lijnolie. Hij koopt de linoleum per rol. Aan de hand van de kleuren en de patronen (parket- of bloemenpatroon) op de achterzijde kunnen de experts tegenwoordig al een schilderstuk van Dunselman dateren. (De techniek wordt nog steeds toegepast: de pas ingewijde staties in de kerk van Jacobus de Meerdere zijn gemaakt in mozaïek van gekleurde stukjes linoleum.)

Allereerst brengt hij gronderingen aan op de jutezijde en schildert daarop in matte dunne verflagen om het door hem gewenste frescoachtige karakter te bereiken. Om het effect te verhogen, voegt hij soms zand aan de verf toe, wat bij de staties op tal van plaatsen nog duidelijk is te zien en te voelen. De stukken linoleum spijkert hij op een vurenhouten raamwerk, plaatst de stukken na het schilderen in de spaarvelden tussen de pilasters en zet ze met koperen schroeven direct op de wand vast.

Het is niet meer na te gaan wat er voor de kruiswegstaties betaald is, maar de Nicolaaskerk had voor de schilderstukken een legaat van 12.000 gulden achter de hand. Het kerkbestuur van Roelofarendsveen zal ook

wel een dergelijk bedrag betaald moeten hebben, want de afmetingen van de staties in de Nicolaaskerk en die van de kerk van St. Petrus Banden ontlopen elkaar niet veel. De prijs van een statie is afhankelijk van het aantal personen dat erop afgebeeld staat; hoe meer volk erop staat, hoe duurder.

Volgens de overlevering moeten er door Dunselman enkele leden van het kerkbestuur van Petrus Banden op de staties afgebeeld zijn, maar wie dat zijn en waar ze staan is in de loop van de jaren in het vergeetboek geraakt. Ook heeft Jan Dunselman zichzelf en zijn gezin een plaats gegeven in het lijdensverhaal. Op de statie met de afbeelding *Christus troost de wenende vrouwen* (die in 1899 geschilderd is) staat rechts in de hoek Jan Dunselman zelf; hij heeft zijn hand op de schouder van zijn vrouw Maria gelegd. Op de voorgrond staat zijn dochter Anna Catharina Josepha Maria, geboren op 19 maart 1895, en op het muurtje naast zijn moeder staat hun zontje Johannes Antonius Maria, die is geboren op 25 maart 1896.

Decoratieschilder Jan Dunselman heeft zichzelf en zijn vrouw en kinderen als toeschouwer op een statie afgebeeld.

Foto-archief J.W. Kret

De Kruiswegstaties zijn klaar

Op 10 januari 1900 staat er in het kasboek een post genoteerd van tweehonderd gulden als onkosten bij de inzegening van de kruisweg. De bisschop van Haarlem mgr. C.J.M. Bottemanne komt hoogstpersoonlijk naar Roelofarendsveen om de kruisweg in te zegenen. Het blad "De Tijd" spreekt in een artikel lovend over dit werk van Dunselman: *Deze kruisweg, door de talentvolle Jan Dunselman geschilderd, is een reis naar Roelofarendsveen waard. Zelden worden zulke schone muurvakken gevonden voor een monumentale schildering als hier het geval is. In hun kolossale afmetingen geven de wanden der zijbeuken nu een wonderschoon lijdenspanorama; geen panorama*

echter in de gewone zin, want effectbejag en zinsbegoocheling zijn hier niet. De heer Dunselman heeft gemediteerd en daarna in die veertien staties zijn hart uitgestort.

De verdere schilderwerkzaamheden in de kerk

Nu de staties gereed zijn is het tijd voor de polychromie van de kerk. Dit houdt in dat de wanden en de plafonds veelkleurig beschilderd worden in samenhang met de kruiswegstaties. Er wordt bovendien voor 600 gulden aan zuiver goud gebruikt voor het vergulden van diverse accenten. De kruiswegstaties worden bijvoorbeeld rondom voorzien van een smalle gouden bies, welke bij de restauratie in 1938 weer overgeschilderd wordt. Deze werkzaamheden staan wel onder leiding van Jan Dunselman, maar het meeste werk hieraan verricht diens jongere broer Kees.

In 1903 krijgt Jan Dunselman van het kerkbestuur te Roelofarendsveen bovendien opdracht om twaalf schilderijen te vervaardigen, waaronder de afbeeldingen in het priesterkoor. Hij schildert de werken voor 550 gulden per stuk, wat totaal op 6600 gulden komt.

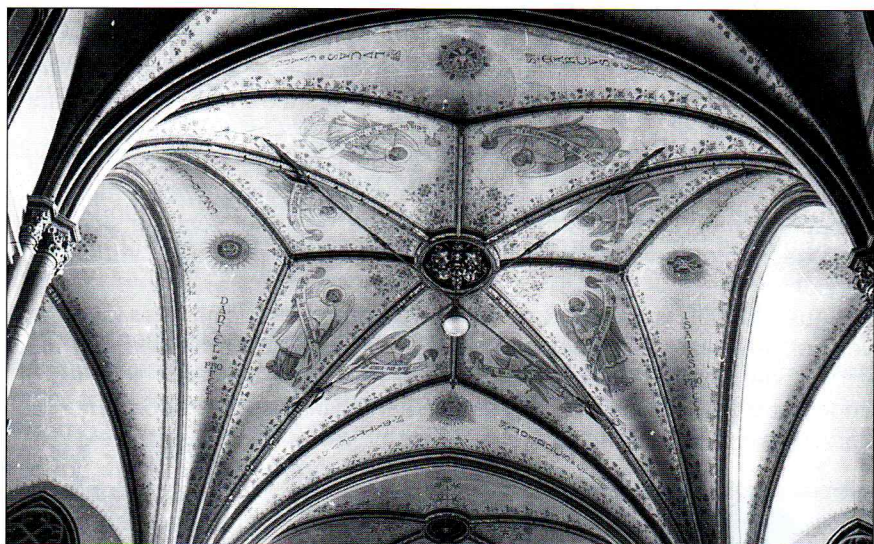
Hendrik Winnubst

In het kielzog van Dunselman komen ook werklieden mee om te helpen met de schilderwerkzaamheden in de kerk, onder andere de schildersknecht Hendrik Winnubst, geboren op 8 april 1877 te Medemblik als zoon van de kruidenier Hendrik Winnubst en zijn vrouw Cornelia Raat. Hij is 22 jaar oud als hij op 28 november 1899 vanuit Medemblik naar Roelofarendsveen vertrekt. Daar woont hij als kostganger bij het echtpaar Leonardus Turk en Elisabeth Bijlemeer. In het bevolkingsregister is het beroep van Hendrik junior *decoratieschilder*. Zijn moeder Cornelia Raat is een halfzuster van Johannes Dunselman, de vader van kunstschilder Jan. Hendrik Winnubst is dus een neef van hem.

Cornelis Albertus (Kees) Dunselman is geboren in 1877. Hij volgt een opleiding aan de Rijks-school voor Kunstnijverheid en gaat vervolgens naar de Rijksacademie te Amsterdam. Hierna vestigt hij zich evenals zijn broer Jan aan de Willemsparkweg en als Jan verhuist naar Watergraafsmeer blijft hij daar wonen en atelier houden. In 1907 is hij gehuwd met Catharina Maria Müter, geboren op 11 februari 1879 te Amsterdam.

Op 9 september 1901 gaat hij terug naar Medemblik, maar niet voor lang, want op 4 april 1902 wordt hij weer gesignaleerd in Roelofarendsveen. De reden van zijn terugkeer naar de Veer wordt al snel duidelijk: op 27 mei 1903 treedt hij in het huwelijk met de één en twintig jarige Johanna de Jong. Zij is op 22 mei 1882 te Roelofarendsveen geboren als dochter van Teunis de Jong en Cornelia Hoogenboom.

Uit dit huwelijk worden 3 kinderen

Plafondbeschildering van 1903. Het stalen kruisverband daaronder is in 1938 aangebracht om de dakconstructie te verstevigen.

Foto-archief: Stichting Oud Alkemade

geboren: op 7 maart 1905 Cornelia Maria (zij overlijdt al na drie maanden op 8 juni 1905), vervolgens Cornelia Alida op 14 juni 1906 en tenslotte een zoon, Henricus Anthonius, op 13 februari 1908. Deze geboorte wordt echter de dood van Johanna de Jong: zij overlijdt op 17 februari. Ook de kleine Henricus overleeft het niet, hij sterft op 22 februari.

Op 25 augustus 1908 treedt Hendrik Winnubst, die een schilders- en behangerszaak drijft, voor de tweede maal in het huwelijk, nu met de dertigjarige Anna Nigten, geboren op 10 november 1878 als dochter van Theodorus Nigten en Martina Pouw. Op 14 november 1912 wordt het gezin uitgebreid met de geboorte van een dochter, Johanna Cornelia.

Hendrik Winnubst overlijdt op 12 mei 1924. Zijn vrouw Anna Nigten voorziet vervolgens in het levensonderhoud van haarzelf en haar kinderen als winkelierster. Haar stiefdochter Cornelia vertrekt in 1934 naar Nieuwkoop en haar dochter Johanna Winnubst trouwt op 11 mei 1938 met J. J. van Berkel.

Restauratie van kerk en kruiswegstaties in 1938

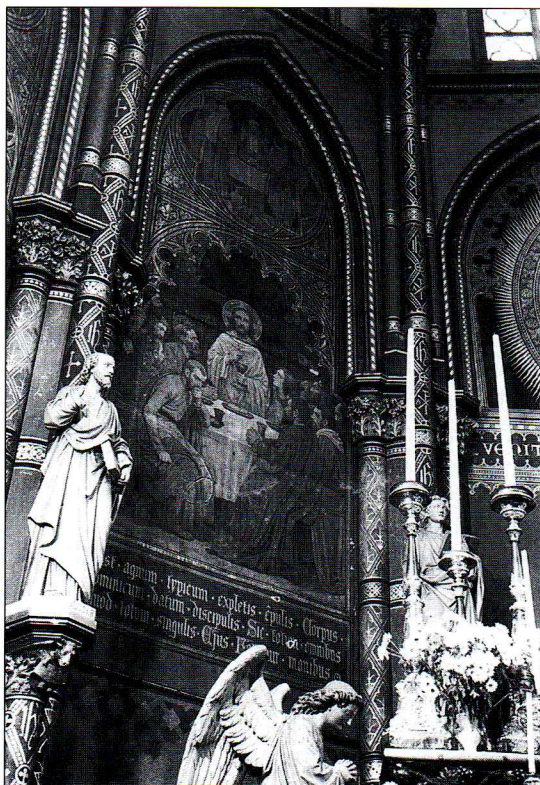
In 1938 wordt de kerk ingrijpend gerestaureerd. Als sluitstuk worden de staties in mei 1939 onder handen genomen omdat ze beginnen te rotten aan de muur. De schilderstukken worden uitgesneden, de randen gaan hierbij verloren doordat ze ernstig verweerd zijn. Op de muur wordt nu teerpapier gespijkerd. De achterkant van de schilderijen ondergaan dan een grote schoonmaakbeurt, waarna die kant met linnen wordt afgedekt en beplakt met een bijzonder soort karton dat alle vocht afsluit. De voorzijde wordt eveneens schoongemaakt en van een vernislaag voorzien.

In augustus 1939 is het werk gedaan. De parochianen zijn zeer tevreden over het resultaat, de staties zijn weer als nieuw. Wat men dan nog niet weet, is dat deze vernislaag in de loop der jaren door UV licht wordt aangetast en steeds verder vergeelt. Waarschijnlijk is een soort botenlak gebruikt, die zich diep in de grove structuur van de verf heeft vastgezet.

Verwijderen van deze laag is geen optie; een deskundige zou een hele dag over een oppervlakte van 30 x 40 cm. doen, wat niet te betalen is en als leek kan men er maar beter helemaal niet aan beginnen.

Een nieuw gevaar voor de staties; de vorming van olifantenhuid

Hoewel het linoleum vrij hangende zo goed als immuun is voor schommelingen in vochtigheid en temperatuur vormt het opgespijkerd hangende materiaal langzamerhand een bedreiging voor zichzelf en het daarop aangebrachte schilderwerk. Het heeft de neiging om na verloop van tijd door verdroging van de lijnolie, die de samenhang van het materiaal geleidelijk verbreekt, door zijn eigen gewicht

Beschilderingen op wand en kolommen van 1903.

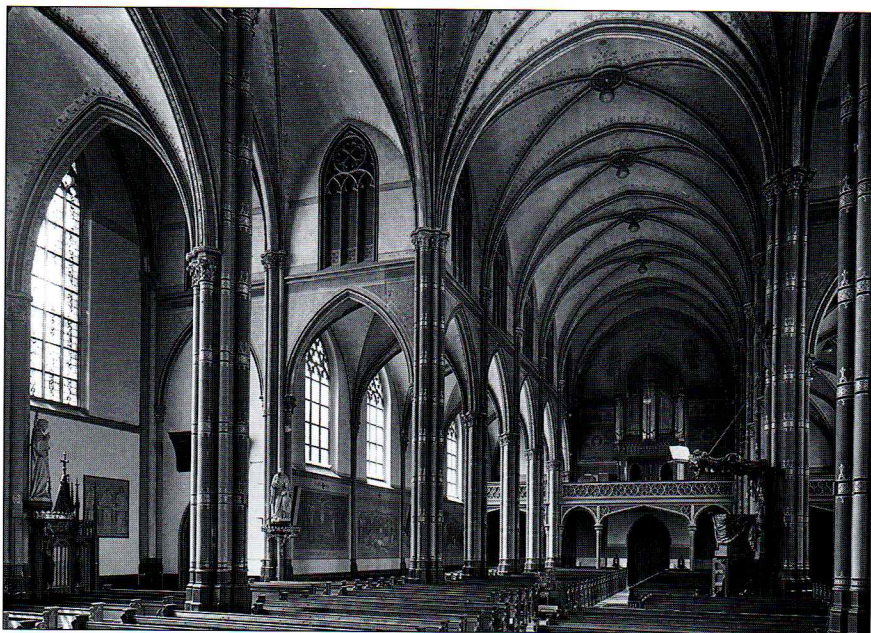
Foto-archief: Stichting Oud Alkemade

uit te zakken. Indien door verzwakking van het raamwerk het schilderstuk bovenaan uit de spijkers scheurt, ontstaan er golvende vervormingen. Door de veroudering van het materiaal ontstaan dan snel knakken en scheuren. Iemand die de staties wel eens goed bekeken heeft toen zij nog in de oude kerk aan de wand hingen, kan zich de barsten en opbollingen aan de onderzijde, de zogenaamde olifantenhuid, nog wel herinneren. Deze olifantenhuid kan mede ontstaan zijn door het op onvakkundige wijze corrigeren van grote bobbels. Door die terug te drukken, breekt het kurkmateriaal. Dit is te vergelijken met het indrukken van een eierdop.

Het einde van de staties lijkt nabij

Als de kerk in 1969 gesloopt wordt, hebben de kruiswegstaties (ook) afgedaan. Ze worden nog wel uit de kerk gehaald, maar ze zijn eigenlijk te groot om ze ergens op een fatsoenlijke manier op te slaan, voorlopig worden ze ondergebracht in het veilinggebouw.

De tuinder J. Th. Rodewijk neemt in het voorjaar van 1971 voor 500 gulden de kruiswegstaties van het kerkbestuur over. Hij vindt het zonde dat dergelijke markante stukken teloor gaan, wat zeker gebeurd zou zijn, want de directeur van de veiling had al laten weten een oogje op de

Interieur van de R.K. St. Petrusbanden in 1968 vlak voor de sloop. De staties zijn duidelijk zichtbaar. Foto-archief: J.W. Kret

staties te hebben om deze te gebruiken als afscheidingswanden in het veilinggebouw!

Er zijn wel voorwaarden aan deze verkoop aan Rodewijk verbonden. Zo mag er geen verkoop van de staties op een publieke veiling plaatsvinden zonder toestemming van het kerkbestuur en bij een eventuele doorverkoop aan derden voor 5000 gulden of meer moet 2/5 van de opbrengst aan het kerkbestuur betaald worden. Deze twee voorwaarden hebben een looptijd van twintig jaar. Na die tijd heeft het kerkbestuur geen zeggenschap meer over de schilderstukken.

Rodewijk heeft zijn naam er achterop gestempeld met het stempel dat hij gewoonlijk voor zijn bollenkisten en bloemendozen gebruikte. Dit opschrift bracht bij een latere inspectie door enkele restaurateurs, die gespecialiseerd zijn in de schilderingen van Dunselman, nogal wat verwarring teweeg. Zij verkeerden in de veronderstelling dat degene die in het verleden de kruiswegstaties gerestaureerd had zijn naam er achterop gezet heeft.

Vervolgens hebben de staties ruim dertig jaar bij Rodewijk in de schuur gestaan en niet onder goede omstandigheden: in de zomer smoorheet en in de winter ijskoud. Zij stonden gewoon op de grond. Later heeft hij er, op advies van en in samenwerking met de Stichting Oud Alkemade, houten klossen onder gezet om het vocht vanaf de grond te weren.

De kruiswegstaties zijn in oktober 1990 van stal gehaald om te worden tentoongesteld tijdens de Herfstbeurs. Foto-archief J.W. Kret

In oktober 1990 komen de kruiswegstaties nog een keer tevoorschijn. Zij zijn dan éénmalig te bezichtigen in het veilinggebouw waar zij in samenwerking met de Stichting Oud Alkemade neergezet zijn ter opluistering van de Herfstbeurs van winkeliersvereniging RAAK. Het blijkt een regelrechte publiekstrekker.

Eindelijk weer een vaste plek voor de staties

Na het overlijden van de heer Rodewijk heeft de Stichting Oud Alkemade op allerlei manieren geprobeerd om de staties onder haar beheer te krijgen. De gesprekken verliepen heel moeizaam. De erven wilden zich eerst oriënteren over de waarde van de kunstwerken. Toen duidelijk werd dat verwachtingen op dat punt niet te hoog moest worden gesteld, kon iemand die anoniem wenst te blijven de werken kopen. Deze koper vond het zonde als deze stukken uit Roelofarendsveen zouden verdwijnen. Vervolgens gaf hij ze aan de Stichting Oud Alkemade in bruikleen.

De staties worden opgeknapt en vervolgens tentoongesteld

Stuk voor stuk zijn ze schoongemaakt met gedistilleerd water. Niet alleen het vuil is ervan gekomen, maar ook het zeepsop, waarmee de werksters van de kerk de staties tijdens de jaarlijkse grote schoonmaak hebben afgenomen. Ook is er bij deze schoonmaakwerkzaamheden af en toe een sterke lucht van boenwas te ruiken. En dat klopt; tegelijk met de kerkbanken blijken de onderste randen van de staties te zijn 'meegenomen'. De toestand, waarin de staties zich bevinden, maakt het noodzakelijk dat er door de medewerkers van de Stichting Oud Alkemade enige hoognodige reparaties aan het raamwerk worden verricht, want ze kunnen elk moment door hun eigen gewicht in elkaar zakken en dan zou het beschilderde linoleum spontaan in stukken kunnen breken. Daarom worden de schilderstukken voorzien van metalen omlijstingen die voorkomen dat het geheel uit zijn verband raakt. Waar nodig worden ook de dragers aan de achterzijde vernieuwd.

Omdat de staties zo groot zijn en afzonderlijk uitgesteld te veel plek zouden innemen, is na veel denkwerk een constructie bedacht om ze in de tentoonstellingsruimte van het Historisch Centrum achter elkaar op te slaan. Het ingenieuze schuifstelsel biedt de mogelijkheid om de staties één voor één maandelijks te wisselen. Voor belangstellenden is het dus aan te raden de komende tijd regelmatig het Historisch Centrum met een bezoek te vereren om zodoende alle staties een keer te kunnen bekijken.

bronnen:

Archief parochie St. Petrus Banden

Archief gemeente Alkemade

Rapport over de staat van de kruiswegstaties opgemaakt door H. R. Bremer, restaurateur (2002)

De Veenders en hun kerk, Hans van der Wereld

Archief Stichting Oud Alkemade

Agnes Dunselman, genealogisch correspondent van de Archiefdienst voor Kennemerland